
ТЕНДЕНЦІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

УДК 338.2; 339.9

РЕДЗІЮК Є.В.

к.е.н., доц., с.н.с. сектору міжнародних фінансових досліджень ДУ «Інститут економіки та прогнозування» НАН України

УКРАЇНА І ГЛОБАЛЬНЕ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗРОСТАННЯ

Анотація. Автором проведено дослідження української економіки на інноваційність та порівнявши її з іншими країнами світу запропоновано низку заходів щодо перебудови вітчизняної економіки з трансформацією від сировинно-добувної моделі розвитку до інноваційно орієнтованої економіки.

Ключові слова: українська економіка і глобалізація, інноваційно-інвестиційне зростання економіки України, міжнародна економіка, глобальне інноваційно-інвестиційне зростання.

Постановка проблеми. Міжнародні провідні рейтинги України в соціально-економічній сфері свідчать про те, що в останні 1-1,5 роки відзначаються незначні зрушення у покращенні показників інноваційних індексів, з дерегуляції бізнесу та у боротьбі з корупцією, але це не завжди є повноцінним індикатором успіху країни на зовнішніх ринках та у внутрішніх соціально-економічних параметрах розвитку. Є необхідність у переосмисленні та з'ясуванні причин того, чому Україна не є інноваційно орієнтованою і конкурентоспроможною країною ХХІ століття, а залишається сировинно-добувною та аграрною країною з низькою часткою інноваційного та науково-технічного сектору економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Системним дослідженням міжнародної економіки і міжнародних інноваційно-інвестиційних процесів займались низка провідних вітчизняних та іноземних вчених: О. Білорус, В. Геєць, Т. Богдан, Дж. М. Кейнс, С. Кораблін, Д. Лук'яненко, Т. Майорова, А. Сидорова, А. Філіпенко, Р. Рут Френклін, У. Шарп та ін. Враховуючи їх значний внесок у з'ясуванні парадигми розвитку міжнародної економіки, міжнародної торгівлі, глобальної інноваційно-інвестиційної політики, відзначимо суттєву динамічність, нестабільність і навіть хаотичність деяких сучасних міжнародних економічних процесів, що вимагає пошук нових підходів до більш сталого і системного розвитку економіки України в глобалізованій економіці.

Мета статті – дослідити міжнародні рейтинги стану інноваційної, інвестиційної і соціально-економічної сфери України, відзначити тенденції її

макроекономічних показників та сформувані пропозиції щодо посилення конкурентоспроможності вітчизняної економіки в сучасній глобалізованій економіці.

Виклад результатів дослідження. Україна в глобальному інноваційному індексі (Global Innovation Index) станом на 2016 рік займає 56 місце зі 128 країн світу, які приймали участь в даному оцінюванні. Відзначимо, що за останні 5-6 років наша країна поступово покращує свої позиції в цьому міжнародному рейтингу, а саме з 71-60 місць в 2010-2014 рр. перемістившись на 10-15 позицій вперед. Причиною цього, на наш погляд, є об'єктивні чинники, що пов'язані, як з політичною трансформацією та зміною інституційного середовища, так і з національними особливостями функціонування бізнес-структур на території України. Проведені реформи з дерегуляції та зменшення рівня корупції в Україні можливо також вплинули на покращення показників цього рейтингу. Але незначні позитивні зрушення в цьому рейтингу не відображаються на інших провідних світових рейтингах та показниках української економіки в світових фінансово-економічних і торговельних питаннях. Так, за оцінками «WORLD ECONOMIC FORUM» в глобальному докладі конкурентоспроможності країн світу – Україна зі 138 країн-учасниць рейтингу займає лише 85 місце. При цьому за період з 2007 року поступово перемістившись з 71 місця на 85 місце.

На наш погляд, вищезазначене обумовлене суттєвою дестабілізацією соціально-економічної сфери України за останні 3 роки. Статистика основних макроекономічних показників України суттєво погіршилась: ВВП України в 2014 р. склав 132 млрд. дол. США і зменшився до попереднього року на 6,8% (-44 млрд. дол. США), ВВП України в 2015 р. склав 88 млрд. дол. США і зменшився до попереднього року на 9,9% (-44 млрд. дол. США), ВВП України в 2016 р. склав 92 млрд. дол. США і зріс до попереднього року на 1,8% (+4 млрд. дол. США); експорт товарів з України в 2015 році знизився на 29,9%, а в 2016 році знизився ще на 5,2% склавши всього 33,6 млрд. дол. США; з усіх видів продукції, що експортується несуттєво зросла тільки частка сільськогосподарської продукції в 2016 році (+5,4%); середні заробітні плати знизились з 410 дол. США у 2013 р. до 290 дол. США у 2014 р. та 165 і 180 дол. США у 2015-2016 рр. (табл. 1) [2;4;6].

Таблиця 1.

Основні макроекономічні показники України за 2000-2016 рр.

	<i>2000</i>	<i>2005</i>	<i>2010</i>	<i>2011</i>	<i>2012</i>	<i>2013</i>	<i>2014</i>	<i>2015</i>	<i>2016</i>
ВВП України, млрд. дол. США	32	85	136	165	176	176	132	88	92
ВВП України,% зростання до попереднього року	5,9	2,6	4,2	5,2	0,2	0,0	-6,8	-9,9	1,8

Інфляція, %	25,8	10,3	9,1	4,6	-0,2	0,5	24,9	43,3	12,4
Торговий баланс, млрд. дол. США	1,48	-1,9	-9,3	-14,2	-15,8	-13,7	-0,5	0,6	-2,32
Сальдо поточного платіжного балансу, млрд. дол. США	-1,3	2,53	-3,02	-10,3	-14,3	-16,4	-4,6	-0,20	-3,4
Золотовалютні резерви, млрд. дол. США	1,1	9,7	26,5	34,6	31,8	24,5	20,4	7,5	15,5
Прямі іноземні інвестиції, млрд. дол. США	0,6	7,8	6,5	7,2	8,4	4,5	2,45	3,0	3,4
Загальний зовнішній борг України, млрд. дол. США	19,1	39,6	103	117,3	126,3	134	142,1	126,3	116,0
Державний борг України, млрд. дол. США	14,1	12,6	53,3	58,1	64,6	66,5	70	63	71
Середня заробітна плата, дол. США	42	157	283	331	379	410	290	165	180

Показники табл. 1 дають підстави зробити висновки щодо нестійкого фінансово-економічного стану України, слабких позицій в міжнародній торгівлі, а також наявності системної кризи в сфері залучення інвестицій в українську економіку. У зв'язку з цим розглянемо структуру українського ВВП за 2015 рік (табл. 2) [2].

З табл. 2 видно, що за більшістю провідних позицій Україна зосереджена в посередницькій та примітивно-сировинних сферах діяльності. Так, на освітні, інформаційні та телекомунікаційні послуги припадає лише 7,64% ВВП, тоді, як в прогресивних розвинених країнах світу та країнах, що розвиваються на інноваційну

сферу діяльності та інформаційно-комунікаційний сектор приходиться до 40-70%. Крім того, за міжнародним масштабом українська економіка є маленькою, питома вага ВВП України у світовому ВВП останні 10 років становила 0,2-0,1%. При цьому за розміром території, Україна є найбільшою країною Європи, а за кількістю населення (станом на початок 2017 року) включала проживаючих 43 млн. осіб (32 місце в світі) [2].

Таблиця 2.

Структура ВВП України за провідними сферами діяльності у 2015 р., %

Сфера діяльності	Частка у ВВП, %
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автомобілів й інші супутні послуги	14,55
Переробна промисловість	12,08
Сільське, лісове та рибне господарство	11,92
Транспорт, логістика, поштова та кур'єрська діяльність	6,63
Операції з нерухомістю	5,78
Видобуток руди та розробка шахт і кар'єрів	4,79
Публічне управління та сфера оборони	4,76
Освітні послуги	4,21
Інформаційні та телекомунікаційні послуги	3,43
ВСЬОГО:	68,15

Спеціалізація України на виробництві сировини та неглибокій промисловій переробці призводить до отримання готової продукції з низькою доданою вартістю. Крім того, ціни на основні сировинні товари (металургійна продукція, хімічні добрива, зернові, олія), що експортує Україна є нестійкими (не прогнозованими), низькими та суттєво коливаються на світових ринках. Частка високотехнологічної продукції в експорті вітчизняного виробництва у 2003-2016 рр. не перевищувала 5%, тоді, як в середньому по країнах ЄС цей показник склав 17%, а сучасна світова економіка отримує в цілому 19,6%. Відзначимо, що такі країни як Китай випускають 26,34% високотехнологічної продукції в промисловому експорті (ВВП Китаю стабільно зростає вже понад 15 років не менше ніж на 7-8% щорічно), США – 26,25%, Південна Корея – 30,11%, Малайзія – 50,93%, Сінгапур – 53,06% [1;3;5].

Причини відставання України від інших розвинених країн світу та країн, що розвиваються, на наш погляд, полягають у відсутності інституційних основ розвитку сталих суспільно-економічних відносин, розфокусованості та дефрагментованості різних представників суспільства, наявності тактичних егоїстичних інтересів політичних та олігархічних груп, партій та посадових осіб, які нехтують законами і правами, посилюють хаос, непередбачуваність та нівелюють будь-які конструктивні ініціативи. Тому, як наслідок, спостерігається відсутність прийнятної, довгострокової для суспільства парадигми розвитку. Цим пояснюється неможливість проведення

структурних реформ в Україні. Так, вітчизняна економіка потребує розвитку ринку фінансових послуг, залучення іноземних інвестицій та технологій, але законодавчі акти по реформам банківської системи, страхового і фондового ринку, валютного регулювання тощо – є взаємонепов'язаними між собою, націлені на інтереси не суспільства, а контрольні функції відповідного регулятора або інтереси крупного капіталу, взаємодії і бачення цілісного та конкурентного інвестиційно-фінансового ринку України немає ні у Президента України, ні у Прем'єр-міністра, ні серед регуляторів і міністрів, а в громадянського суспільства інструменти впливу обмежені. Аналогічна ситуація з фінансуванням і розвитком інноваційного підприємництва в Україні. Враховуючи перманентні політичні кризи, реформи взагалі носять відволікаючий, поверхневий і короткотерміновий характер, що в подальшому тільки посилює деградацію вітчизняної економіки та призводить до зубожіння широких верств населення.

Визначивши основні проблеми і з'ясувавши позиції України в світі, на наш погляд, є необхідність у формуванні оновленої вітчизняної інноваційної політики. Так, закритість, інертність й пасивність українського бізнес-середовища до впровадження інновацій можна змінити регулятивно-стимулюючими заходами. На наш погляд, основними інструментами такої політики є впровадження оновлених стандартів до амортизації, до оновлення основних фондів та виробничого обладнання, до пільгового реінвестування прибутку у виробничі потужності тощо. В Японії є податок на використання застарілих технологій і виробничих потужностей. У зв'язку з цим всі працівники японських підприємств (від простих робітників й до генерального директора), щоб не сплачувати цей податок зацікавлені в постійному підвищенні ефективності виробництва, взагалі, і свого робочого місця, зокрема. На державному рівні доцільним є фінансування фундаментальних, прикладних і практично орієнтованих програм для розвитку експортних підприємств з високотехнологічною продукцією, виробничих кластерів, технопарків; тобто збільшення фінансування науки за фундаментальними та прикладними напрямками під конкретні замовлення промислових підприємств, для вирішення галузевих і секторальних проблем, для більш успішної реалізації інфраструктурних проектів тощо.

На думку автора, ефективним інструментом поживлення інноваційного підприємництва в Україні є впровадження в кожному обласному центрі інфраструктурного забезпечення для інноваційних підприємств:

- 1) виділення зручної в контексті логістики і транспортного сполучення земельної ділянки для індустріально-наукової діяльності (10-300 га);
- 2) побудова виробничо-наукових приміщень або реконструкція існуючих будівель за сучасними стандартами під науково-виробничу діяльність;
- 3) забезпечення системою оперативного підключення до енерго- і водовідведення, інтернету, каналізації та системи утилізації сміття й промислових відходів;
- 4) забезпечення штатними співробітниками з адміністративних, юридичних, бухгалтерських питань, митного оформлення та IT-рішень;

5) фіксація і дотримання податкових та інших преференцій для будь-якого інвестора, що створює інтелектуальні робочі місця та реалізує інноваційну продукцію, як мінімум на 3-5 років.

Крім того, іншою потужною складовою економічного зростання для України є залучення прямих іноземних інвестицій у вітчизняну економіку. На відміну від країн-сусідів прямі іноземні інвестиції (ПІІ) відіграють в українській економіці незначну роль та суттєво не впливають на підвищення конкурентоспроможності її підприємств на світових ринках товарів і послуг (рис. 1) [2].

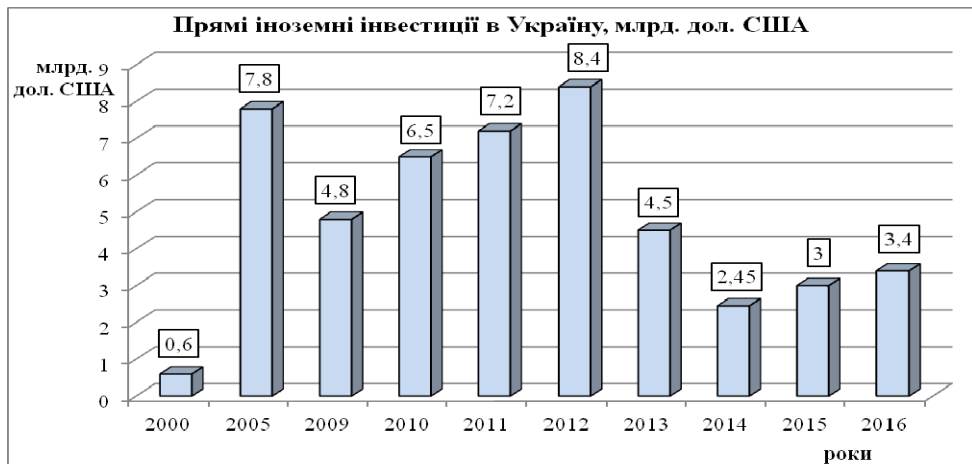


Рис.1. Прямі іноземні інвестиції в Україну за 2000-2016 рр., млрд. дол. США

Відзначимо, що як видно з рис. 1 починаючи з 2013 р. ПІІ знизились майже в 2 рази і склали 4,5 млрд. дол. США, в 2014 р. – 2,45 млрд. дол. США, в 2015 р. – 3,0 млрд. дол. США, в 2016 р. – 3,4 млрд. дол. США (67% від загального обсягу ПІІ у 2016 році або 2,2 млрд. дол. США становив приплив прямих інвестицій до банківського сектору для поповнення статутних фондів).

Такі показники обумовлені правовим нігілізмом, складністю і заплутаністю законодавства, неможливістю захистити право власності для закордонних інвесторів та системним корупційним здирицтвом при реалізації інвестиційних проєктів. За останні 1,5-2 роки Урядом і Верховною Радою України здійснено деякі законодавчі та регуляторні покращення із спрощення, врегулювання та прозорості у веденні бізнес-діяльності в Україні, але в порівнянні з країнами Центральної та Східної Європи потрібно й надалі підвищувати стандарти щодо залучення іноземних інвестицій у продуктивні канали економіки (в сектори з високою доданою вартістю, в підвищення продуктивності праці, в покращення інфраструктури, в якісне оновлення, що сприятиме зростанню конкурентоспроможності українських підприємств на зовнішніх і внутрішньому ринках). На наш погляд, найбільш принциповими змінами, які очікує іноземний та вітчизняний інвестор є:

- швидка, транспарентна і ефективна реєстрація бізнесу і полегшення регулювання бізнесу;

- спрощення податкової системи і зменшення податкового тиску на фонд оплати праці;
- прискорення і прозорість митних процедур;
- забезпечення правового захисту прав власності інвесторів і підприємців;
- затвердження та створення нової системи безпеки для інвесторів і підприємців;
- забезпечення інфраструктури високої якості (електрика, водопостачання, каналізація, транспорт і логістика).

Провідною складовою для системного інноваційного зростання в Україні є і формування умов для стратегічного макроекономічного збалансованого розвитку з прогнозованим рівнем інфляції, низькими рівнями відсоткових ставок по кредитах, по лізинговим операціям тощо. Українські підприємства не мають суттєвих коштів і можливостей для оновлення, а політична не прогнозованість, незбалансованість макроекономічних показників і кризове «ручне управління» економікою зосереджує значну кількість капіталів в офшорних юрисдикціях та у фізичних осіб в накопиченнях у вільноконвертованій валюті. Інфраструктура для розвитку інноваційно орієнтованої промисловості в Україні не відповідає сучасним вимогам. Крім того, відбулось збільшення валового зовнішнього обсягу боргу відносно ВВП – із 78 % станом на 01.01.2014 році до критичних 131 % станом на 01.10.2016 р. /116 млрд. дол. США/. Рівень державного боргу зріс з 31,6 млрд. дол. США на кінець 2013 року до 43,87 млрд. дол. США станом на 01.10.2016, тобто збільшився на 36 %. Тому надважливою умовою для системного розвитку інноваційного підприємництва та трансформації промисловості України від сировинно-добувної й низькодохідної до модернізованої з високою доданою часткою експортованих товарів на зовнішніх ринках є формування стратегічного соціально-економічного плану розвитку України із збалансованими макроекономічними показниками, що враховують дієві запобіжники реалізації кризових явищ та має тактичні чіткі й ефективні кроки у стабілізації макроекономічних показників, стримуванні неконтрольованої інфляції, зменшенні енергетичного імпорту, збільшенні інвестування у складні технологічні комплекси і продукти, впровадженні доступних кредитних і лізингових схем фінансування тощо. Існуючий стан без проведення цілеспрямованої стратегічної політики на оновлену високотехнологічну індустріалізацію перманентно приводитиме Україну до чергових криз, подальшого зубожіння населення і деградації промислового потенціалу. Україна з 2008 р. знаходиться у переддефолтному стані, що негативно впливає на її інвестиційну привабливість та неможливість вітчизняними компаніями залучити дешеві кредитні ресурси для свого розвитку, у зв'язку з цим необхідно системно підвищувати рівень економічних свобод, якісно змінити відношення в Україні до сприйняття корупції і надати конкурентні, повноцінні й довгострокові привілеї для високотехнологічних закордонних інвесторів [2;3].

Світові тенденції розвитку інноваційного підприємництва показують суттєве його зростання за рахунок системного збільшення уваги від національних урядів, підприємницької сфери та незалежних міжнародних, недержавних фондів, освітніх

центрів, програм тощо. При цьому, на відміну від України в світі відзначається тенденція до збільшення фінансування наукових, науково-технічних досліджень, програм і проєктів. В Україні навпаки спостерігається в десятки разів менше фінансування, як від держави, так і від підприємницьких структур, при цьому відзначається тенденція до його зниження, особливо державного фінансування. Тому, на наш погляд, в умовах глобалізації, заснованої на інформаційно-комунікаційних домінантах міжнародного соціально-мережевого суспільства, доцільним є активізація зусиль вітчизняних науковців та інноваційних підприємців на пошук міжнародних проєктів, фінансування й орієнтація на міжнародні ринки збуту. Кооперація на міжнародному рівні надасть більш широке коло партнерів, умов фінансування, переваги у створенні більш конкурентоздатної продукції. Існуючі тенденції слід розглядати як нові можливості для інноваційно орієнтованого бізнесу, яким необхідно вчасно і вміло користуватися для збереження вітчизняного науково-технічного потенціалу і транспарентного розвитку інноваційного підприємництва в умовах глобалізації.

Висновки. Сировинні країни в глобалізованій світовій економіці не контролюють власний розвиток і є залежними від різних кризових явищ. Цим пояснюється складна макроекономічна ситуація в Україні. Нерозвиненість і незрілість вітчизняних інституційних основ суспільно-економічних відносин обумовлює зосередження на формуванні більш відповідальної організації вітчизняної влади /з чіткою і прозорою системою підзвітності та показниками ефективності у досягненні цільових критеріїв/. Також є необхідним впровадження оновленої системи залучення іноземних інвестицій та технологій у вітчизняну економіку та формування стратегічного соціально-економічного плану розвитку України із збалансованими макроекономічними показниками, що враховують дієві запобіжники реалізації кризових явищ. В цілому, для бізнес-структур при впровадженні ними інноваційної діяльності необхідно суттєво покращити регуляторне середовище та забезпечити сприятливі умови для впровадження нових, більш складних товарів і послуг; підвищення продуктивності праці, оновлення основних фондів тощо. Доцільним є впровадження законодавства та пруденційно-регулятивних механізмів на рівні країн Центральної та Східної Європи для залучення іноземних інвестицій та стимулювання міжнародного науково-технічного співробітництва. При цьому створення мережі інфраструктурних центрів розвитку інноваційного підприємництва з комплексним обслуговуванням підприємств цієї сфери надасть суттєвий імпульс для якісної і структурної перебудови економіки України від сировинно-добувної до інноваційно орієнтованої економіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кораблін С. (2016) Національний бізнес-цикл і доходи зведеного бюджету України: підходи до оцінки кількісного впливу / Економічна теорія. №2. С.75-84
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України // [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

3. Офіційний сайт Національного банку України// [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://www.bank.gov.ua/control/uk/index>
4. Global Innovation Index / 2010-2016 Reports // [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://www.globalinnovationindex.org/gii-2016-report#>
5. Worldbank / Data // [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://data.worldbank.org/>
6. WORLD ECONOMIC FORUM / The Global Competitiveness Report 2007–2017 // [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2016-2017-1>